

มะขามป้อม

ชื่อสมุนไพร	มะขามป้อม
ชื่ออื่นๆ	กันโศด (จันทบุรี, เขมร), กาทวด (ราชบุรี), มั่งสุ, สันยาสา (แม่ฮ่องสอน)
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Phyllanthus emblica</i> L.
ชื่อพ้อง	<i>Cicca emblica</i> (L.) Kurz, <i>Diasperus emblica</i> (L.) Kuntze, <i>Dichelactina nodicaulis</i> Hance, <i>Emblica arborea</i> Raf., <i>E. officinalis</i> Gaertn., <i>Phyllanthus mairei</i> H.Lév., <i>P. mimosifolius</i> Salisb., <i>P. taxifolius</i> D.Don
ชื่อวงศ์	Euphorbiaceae

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 8-20 เมตร ผลัดใบ เรือนยอดโปร่ง ลำต้นคดงอ เปลือกนอกสีน้ำตาลอมเทา ผิวเรียบหรือค่อนข้างเรียบ หลุดลอกเป็นแผ่นกว้างๆ เปลือกชั้นในสีน้ำตาลแดง ปลายกิ่งมักลู่ลง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ลักษณะคล้ายใบแบบขนนก มักเรียงตัวหนาแน่นตามกิ่ง ก้าน ส่วนตามลำต้น และกิ่งก้านใหญ่ๆ มักไม่มี ใบอ่อนมีขนละเอียดมักจะมีแต้มสีแดง ใบแก่ไม่มีขน ใบมีขนาดเล็ก รูปแถบแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 0.8-1.2 ซม. ปลายมน โคนรูปหัวใจเบี้ยว ขอบเรียบ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ เส้นแขนงใบ ช่างละ 4-6 เส้น เส้นใบย่อยแบบร่างแห เห็นชัดเจนทางด้านบน ก้านใบยาว 0.4-0.8 มม. หูใบรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ยาวไม่เกิน 1 มม. ดอกขนาดเล็กแยกเพศติดตามกิ่งก้าน บริเวณโคนกิ่งจะเป็นกระจุกของดอกเพศผู้ ส่วนบนมีดอกเพศเมียออกเดี่ยวๆ บางครั้งอาจมีดอกเพศผู้รวมอยู่ด้วยเล็กน้อย ดอกเล็กๆ สีเขียวอ่อนหรือเหลืองออกครีม อาจพบแต้มสีชมพู ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ แต่ละกระจุกมีดอกเพศผู้หลายดอก ดอกเพศเมีย 1 หรือ 2 ดอก ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ เรียงซ้อนกัน 2 วง รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ หรือรูปช้อน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกตัวผู้ยาว 2.5 มม. ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 3 อัน เชื่อมกันเป็นแกนสั้นๆ ต่อมที่ฐานฐานดอก 6 อัน รูปกระบอก ก้านดอกย่อยยาว 1.5-3.5 มม. ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ รูปขอบขนาน หรือรูปช้อน กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 1.8-2.5 มม. เชื่อมกันที่ฐาน ฐานฐานดอก รูปวงแหวน ก้านดอกย่อยยาว 0.5-0.6 มม. รังไข่อยู่เหนือวงกลีบเลี้ยง มี 3 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2 เมล็ด ก้านเกสรเพศเมียยาว 1-1.5 มม. ก้านเกสรตัวเมียเชื่อมกัน ปลายแยกออก รังไข่ฝังตัวครึ่งหนึ่งในหมอนรองดอกที่มีระบาย ผลผนังชั้นใน แข็ง รูปกลม เกลี้ยง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. ที่ผิวมีรอยแยกตามยาวแบ่งเป็น 6 ซีก ผลไม่มีก้าน ผลแก่สีเขียวอมเหลือง ผิวใส ฟูน้ำ มีรสเปรี้ยวและฝาด ขึ้นห่มเมล็ดแข็ง 3 หน่วย แต่ละหน่วยห่ม 2 เมล็ด พบตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าสนผสมก้อ ความสูงตั้งแต่ใกล้ระดับน้ำทะเล จนถึงประมาณ 1,500 เมตร ออกดอกและเป็นผลระหว่าง เดือน มกราคม-สิงหาคม

สรรพคุณ

ตำรายาไทย ผล รสเปรี้ยว ฝาด ขมชุ่ม เป็นยาเย็น ออกฤทธิ์ต่อปอด ม้ามและกระเพาะ รับประทาน แก้กะหายน้ำ แก้กอดับ แก้อิโ ชับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ แก่พิษ แก่หวัด เป็นไข้ตัวร้อน แก่เลือดออกตามไรฟัน แก่เจ็บคอ คอแห้ง และใช้สำหรับผู้ป่วยวิตามินซี ผลอ่อน รสเปรี้ยวหวานฝาด ขม บำรุงเนื้อหนัง กัดเสมหะ บำรุงเสียง แก่ท้องผูก แก่พยาธิ ผลแก่ รสเปรี้ยวฝาด ขมเผ็ด แก่ไข้เจ็บลม แก้อิโ ชับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ลดไข้ ชับปัสสาวะ ระบายท้อง บำรุงหัวใจ ฟอกโลหิต แก่ลม แก่โรค ลักปิดลักเปิด มีวิตามินซีสูงกว่าส้มประมาณ 20 เท่า ผลแห้ง ต้มสกัดเอาน้ำมาใช้แก้ท้องเสีย ถ่ายเป็น เลือด แก่หวัด ตัวร้อน มีอาการไอ เจ็บคอ และกะหายน้ำ เนื้อผล ใช้ทาบนศีรษะ แก่อาการปวดหัว และ แก่วังเวียงจากอากาศชื้นขึ้นสูง แก่สะอึก ชับพยาธิ เนื้อผลแห้ง รสเปรี้ยวฝาดขม เป็นยาฝาดสมาน แก่ ริดสีดวงทวาร แก่บิด ท้องเสีย ใช้ร่วมกับธาตุเหล็กแก้ดีซ่าน ช่วยย่อยอาหาร ยางจากผล รสเปรี้ยวฝาด ขม หยอดแก้ตาอักเสบ ช่วยย่อยอาหาร ชับปัสสาวะ น้ำคั้นผล ชับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ เป็นยาระบาย แก่ เสียดท้อง ชับปัสสาวะ หยอดตา รักษาเยื่อตาอักเสบ เมล็ด แก่โรคหอบหืด หลอดลมอักเสบ รากรสจืด ฝาด เป็นยาชุ่ม ออกฤทธิ์ต่อม้าม ใช้เป็นยาลดความดันโลหิตสูง แก่ปวดกระเพาะหรือลำไส้อักเสบ ต้ม ต้มแก้ไข้ แก้พิษไข้ แก้พิษโลหิต รักษาเมะเร็งลาม ทำให้เส้นเอ็นยึด ฟอกโลหิต ทำให้อาเจียน แก่ร้อนใน แก่ท้องเสีย แก่โรคเรื้อน แก้พิษตะขบกัด เปลือกกราก ห้ามเลือด สมานแผล ใบ รสฝาด ขม เป็นยาเย็น ใช้เป็นยาแก้บวมหน้า ชับปัสสาวะ แก่โรคผิวหนังกลากเกลื้อน ใช้ทาแก่วิวหนังผื่นคัน มีน้ำเหลือง แก่ บิดมูกเลือด แก่ฝี แก่ความดันโลหิตสูง ต้มอาบลดไข้ ดอก รสหอมเย็น ไข้ลดไข้ และช่วยเกี่ยวกับระบบ ชับถ่าย ดอกมีกลิ่นหอมคล้ายกลิ่นมะนาว ใช้เข้าเครื่องยาเป็นยาเย็นและระบายท้อง เปลือกต้น รสฝาด ขม สมานแผล แก่บาดแผลเลือดออก แก่บิด แก่บาดแผลฟกช้ำ แก่ท้องร่วง

องค์ประกอบทางเคมี

ผล พบสาร astragalin, glucogallin, gallic acid, digallic acid, ellagic acid, chebulagic acid, chebulinic acid, kaempferol, quercetin เนื้อผล มีวิตามินซีสูงถึง 1-2% (มะขามป้อม 1 ผล มี ปริมาณวิตามินซีเทียบเท่ากับผลส้มสด 2 ผล)